

De Servische sociaaldemocratie in transitie: een benadering vanuit de periferie

Ivica Mladenović en Zoran Stojiljković

De Servische verkiezingen van 2014 waren de tiende wetgevende verkiezingen op een rij, maar ook de zevende vervroegde verkiezingen sinds de invoering van het meerpartijensysteem in 1990. De uitslagen ervan onthullen ook de dynamiek in het verkiezingslandschap en in de politieke partijen in Servië. Ondanks een zeer actieve campagne en een participatie van 53,09 procent zijn de (zelf benoemde) sociaaldemocratische partijen er samen niet in geslaagd om bij de verkiezingen meer dan 30 procent van de stemmen binnen te halen. Het is echter in het bijzonder verontrustend dat de meerderheid van deze stemmen uitging naar drie verschillende sociaaldemocratische lijsten die uit de *Socialistische Partij van Servië (Socijalistička partija Srbije, SPS)*, uit de *Democratische Partij (Demokratska stranka, DS)* en uit de *Nieuwe Democratische Partij (Nova demokratska stranka, NDS)* zijn voortgekomen. Maar als men de er de *Sociaaldemocratische Partij van Servië (Socijaldemokratska partija Srbije, SDPS)* – die zich bij de regerende coalitie van de *Vooruitstrevende Servische Partij (Srpska napredna stranka, SNS)* van premier Aleksandar Vučić heeft aangesloten – aan toevoegt, dan komt men in werkelijkheid tot in totaal vier partijen. Echter, men mag ook de “morele kracht” van Servisch gematigd links, nl. de *Sociaaldemocratische Unie (Socijaldemokratska unija, SDU)* niet over het hoofd zien, al heeft die partij de gewoonte om met de antinationalistische, maar wel openlijk liberaal georiënteerde *Liberaal Democratische Partij (Liberalno-demokratska partija, LDP)* een kiesalliantie af te sluiten, ook al is die er niet in geslaagd om

Daarbij hebben de hervormingen uit de jaren 1990 geleid tot een vermindering van de sociale rechten van de arbeiders, tot een sterke fragmentatie van de samenleving en, meer in het algemeen, tot de annulering van de sociale en civiele vooruitgang verworven tijdens de naoorlogse periode.

tot de *Nationale Vergadering* door te dringen. De rivaliteit tussen deze vijf sociaaldemocratische lijsten lijkt in de ogen van een Westerse waarnemer op zijn minst paradoxaal. We zullen nog in detail terugkomen op wat men de “Servische paradox” (die er in werkelijkheid geen is) noemt.

Bij wijze van inleiding is het van belang om te onderstrepen dat de laatste Servische wetgevende verkiezingen het politieke landschap van het land in belangrijke mate hebben gewijzigd (zie *Grafiek 1*¹ welke de recente veranderingen perfect illustreert) vergeleken met de jaren 2000.

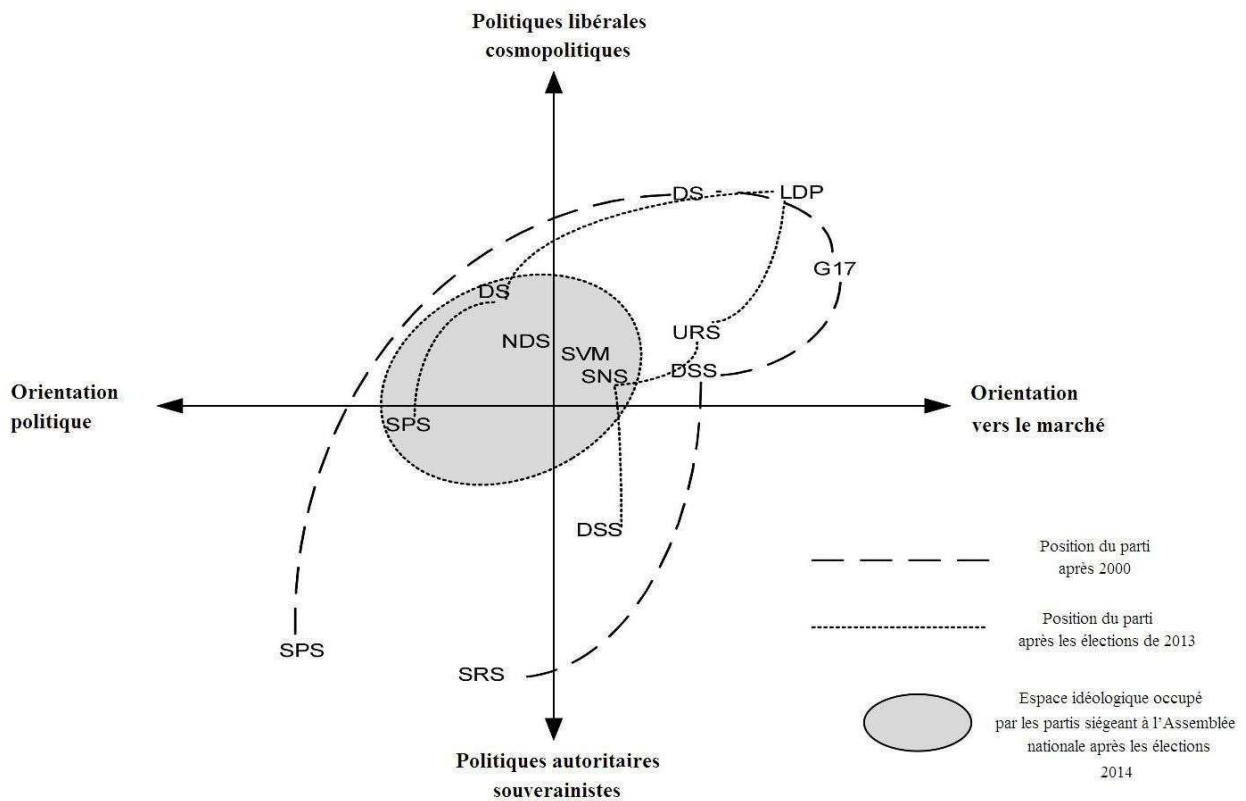
We kunnen hieruit met name constateren dat het belangrijkste resultaat van deze verkiezingen de verschrompeling van de politieke ruimte van het eurofobe blok is en eveneens dat van de eurofielen² daar geen enkele van hun vertegenwoordigers de kiesdrempel van 5 procent heeft genomen.³

Met andere woorden: het jaar 2014 werd gemarkeerd door de duidelijke overwinning van hetgeen men het eurocentrum noemt, dat wil zeggen van de eurorealisten. De “electorale aardbeving” van 2014 heeft tot de complete schipbreuk van de zogenaamde “pro-democratische” politieke organisaties geleid, die in 2000, na een

decennium van strijd, tot de val van de regering van Slobodan Milošević hadden bewerkstelligd. De partijen en de leiders van de hervormde nationalistische partijen, die vroeger de steunpilaren van het regime van Milošević waren, kennen vandaag een triomfantelijke terugkeer, maar ditmaal wel met de totale ondersteuning van de internationale gemeenschap. Na afloop van meer dan een decennium aan de macht te zijn geweest, hadden de oude overwinnaars hun legitimiteit verloren wegens de verslechtering van de Servische economie, de corruptie en hun onbekwaamheid binnen een context van verschillende crises. Ze hebben nochtans hun lesje geleerd: ze hebben tijdens hun zoektocht naar de macht het Europese kleed aangetrokken en ze hebben de retoriek van de strijd tegen de corruptie als het gemakkelijkste wapen gevoerd om zo de gevestigde politieke elite ten val te brengen.

Een vraag stelt zich niettemin: welke groep vertegenwoordigt de Servische samenleving? De helft van het kiezerskorps heeft niet gestemd. In een parlementaire democratie toont een zo hoog percentage van onthouding bij de wetgevende verkiezingen duidelijk de niet-representativiteit van het hele politieke systeem aan.

Wij zullen ons hier derhalve inspannen om een sociaal en economisch overzicht van de postsocialistische transitie te schetsen die de huidige politieke crisis heeft veroorzaakt.

Grafiek 1

Twee decennia van postsocialistische overgang in Servië: het voorbeeld van een verwoest land

De constitutionele veranderingen van 1989 en het aannemen van een nieuwe grondwet in september 1990 hebben officieel een einde gemaakt aan het systeem van de eenheidspartij gebaseerd op de dominante rol van de *Liga van Communisten van Joegoslavië* (*Savez komunista Jugoslavije*, de officiële naam die vanaf 1952 door de Communistische Partij van Joegoslavië werd gebruikt) en hebben daarna de concurrentie tussen de politieke partijen hersteld door de invoering van de parlementaire democratie die al in de tijd van de Joegoslavische monarchie vóór het socialistische tijdperk van kracht was. Hoewel de Servische regering de republikeinse structuur uit de tijd van het communisme had geërfd, behoorden het reëel bestaande socialisme (als sociaal raamwerk) en de Federatieve Socialistische Republiek van Joegoslavië (als politiek raamwerk) tot het

verleden. In lijn met zijn eigen belangen heeft het nieuwe politieke en cliëntelistische kapitalisme niet alleen het reële socialisme en het geheel van de internationale socialistische identiteiten aangeklaagd, maar ook de waarachtige democratie. Het opleggen van beperkende etnische identiteiten, en dus van de symbolische verdeeldheid, stond in dienst van de plundering van de publieke en sociale goederen uit het socialistische Joegoslavië. De oorlog was in werkelijkheid slechts één van de middelen om een “vruchtbare bodem” te scheppen die noodzakelijk was om de talrijke privileges uit het eenpartijstelsel naar een meerpartijensysteem te kunnen overbrengen.

De vernieling van de economie en de maatschappij was in grote mate gemotiveerd door een belangenlogica. Sociologisch onderzoek heeft aangetoond dat tweederden van de grootste ondernemers die in de jaren 1990 naar voren kwamen, uit de oude elites van de communistische nomenklatura stamden. Dat aantal bedroeg een kwart tot eenderde in de andere postsocialistische landen.⁴ Links, dat wil zeggen

de individuen die deze term hebben gebruikt en misbruikt, heeft in belangrijke mate aan dit proces bijgedragen. Dat moet ons waakzaam maken voor het gevaar dat uitgaat van de verschillende intellectuele fetisjismes ten aanzien van de impliciete “engelachtige zuiverheid” van links, zonder daarbij de inhoud van de dagelijks gebruikte termen te analyseren.

In werkelijkheid werden de concepten van de zogenaamde meerpartijendemocratie en de democratie versmolten tot een autoritair pluralisme na het einde van de hegemonie van een enkele partij. Als dominante partij adopteerde de SPS van Slobodan Milošević in de jaren 1990 deze benadering waarmee zij de burgers op een schrikbarende manier wist te manipuleren. Tegelijkertijd wist zij parallel hiermede haar eigen politieke en economische belangen, evenals die van haar naaste omgeving, te verzorgen en te controleren. Haar nationalistische en xenofobe hysterie heeft de micro-imperialistische Balkanoorlogen doen uitbarsten en die daarna doen verliezen. De destructieve manoeuvres die voor de “economische

plundering” karakteristiek zijn, hebben via de SPS geleid tot een daling van het BBP met 60 procent in vergelijking met de periode voorafgaande aan het uiteenvallen van het socialistische Joegoslavië. Dat heeft tevens een sociale toestand geschapen waardoor na tien jaren van kapitalistische transitie de industriële productie nog maar 43 procent van die uit 1990 bedroeg. Evenals Oekraïne kende Servië in 1992 in één jaar tijd een recorddaling van het BBP met 59,4 procent. Daarbij hebben de hervormingen uit de jaren 1990 geleid tot een vermindering van de sociale rechten van de arbeiders, tot een sterke fragmentatie van de samenleving en, meer in het algemeen, tot de annulering van de sociale en civiele vooruitgang verworven tijdens de naoorlogse periode. Met als gevolg dat kapitalistische landen als Zweden en Frankrijk, om enkel die te noemen, in vergelijking met het “socialistische” Servië van Milošević, waarachtige sociale paradijzen zijn.⁵ Het resultaat van deze politiek weerspiegelde zich in het begin van de jaren 2000 in de sociale structuur van de Servische bevolking:⁶ 40 procent leeft onder de armoedegrens, 40 procent op de armoedegrens, 15 procent rekt zich tot de middenklasse, 4,95 procent behoort tot de rijken en 0,5 procent tot de zeer rijken.

De nederlaag in de oorlogen in Kroatië en Bosnië, de sancties, de veralgemeende diabolisering van het land in de internationale publieke opinie,

de verstengeling van het land met de misdaad, de parlementaire façade, de massale verarming van alle sociale lagen van de bevolking en de nieuwe oorlog om Kosovo hebben het regime van Milošević een dodelijke slag toegebracht. Onder druk van de groeiende ontevredenheid van de bevolking heeft zich een deel van de oppositie tegen hem verenigd en zich daarna ontdaan van zijn nationalistische en isolationistische dwaasheid.⁷ Zelfs de *nieuwe rijken* hadden er nu geen belang meer bij om het regime te blijven ondersteunen ook al had dat hen haast onbeperkte voorrechten verleend. Ze hadden hun bevoorrechte positie reeds vanuit het reële socialisme geërfd en daarna aan het kapitalisme aangepast. Om zich echter blijvend te kunnen verrijken en hun sociale en economische invloed te vestigen, hadden ze echter ook behoefte aan een politieke en economische stabiliteit die de oude in binnen- en buitenland gecompromitteerde regering hen niet meer kon verzekeren. Dat verklaart duidelijk de wisseling van kamp door het grootste deel van de “lumpenbourgeoisie” (Karel Kosik), evenals de directe steun van deze laatste aan de *Democratische Oppositie van Servië (Demokratska opozicija Srbije, DOS)* die zich had aangesloten bij de *Democratische Partij (DS)* juist vóór en onmiddellijk na de zogenaamde “Revolutie van de bulldozers” van 5 oktober 2000.

Tien jaar van economische destructie, van verpaupering en van polarisering

van de maatschappij op grote schaal hebben radicale veranderingen binnen het regime veroorzaakt. Ze hebben eveneens de overgang van een fase van *crimineel politiek kapitalisme in één land naar die van het gecorrumpeerd politiek kapitalisme* gemarkeerd.⁸ De vorm van autoritair kapitalisme van de periferie, het “politiek kapitalisme” volgens Max Weber, onderscheidt zich essentieel door het feit dat het economisch succes van één persoon direct afhankelijk is van de mate waarin hij het gezag nabij staat: de politieke relaties zijn bij gevolg essentieel voor zijn hele professionele loopbaan.

Deze tweede fase die vandaag nog onvoltooid is, wordt gekarakteriseerd door het loslaten van de autarchie en het zelfisollement door Servië, evenals door zijn integratie in de mondiale politieke en economische organisaties. De nieuwe liberale orthodoxie, het zogenaamde neoconservatisme, zorgde voor een arbitraire substitutie van de oude communistische door nieuwe irrationaliteiten via een blinde eerbied voor de neoliberale dogma’s van het marktfundamentalisme en de blinde toepassing ervan op alle lagen van de bevolking. Dat weerspiegelt zich in het veronachtzamen of het totaal verwerpen van alle hedendaagse sociale tendensen en ervaringen zowel in de meer ontwikkelde als in de minder ontwikkelde of in ontwikkeling verkerende samenlevingen. De acceptatie zonder enig voorbehoud van de neoliberale ideologie en van de postsocialistische

transitiestrategie wordt goedschiks als de “expresweg naar het model van de Westerse en Europese samenleving van de overvloed” aan een kleine postsocialistische staat uit de periferie gepresenteerd. Het neoliberalisme draagt het inherente idee van de “luie arbeiders en de goede kapitalisten” met zich mee en het verschaft sociale en ideologische steun van het nieuwe regime aan de bevoorrechten uit de jaren 1990 die voortaan als de nieuwe sociale voorhoede wordt beschouwd om de samenleving betere tijden te bezorgen. In deze nieuwe context worden de arbeiders met wantrouwen bekeken, ze worden als de restanten van het socialisme en het zelfbeheer beschouwd waarachter een cultuur van wanorde, stakingen, minderwaardigheid en andere kwalen schuilgaat. Voor het overige beperkt de rol van het land in de postsocialistische transitie zich tot het verdedigen van de Servische en internationale heersende klassen, hoewel die de Servische economie met behulp van een gecorrumpereerd proces van privatiseringen enkel maar nog meer verwoesten.

Aldus gebeurt de ruïnering van de economie, van de politiek en van de samenleving strategisch door middel van een legitimering van het politieke en criminele “milovistisch” kapitalisme in een proces dat hoofdzakelijk door de *Democratische Partij* (DS) werd gedragen. De twee laatste decennia kunnen dan wel van elkaar verschillend zijn, ze zijn echter gebaseerd op dezelfde economische filosofie van productie en reproductie in een oligarchisch economisch systeem, op de onderschikking van alle segmenten van de samenleving aan de winsthonger en aan de vuigste privébelangen, dus op de vernietiging van de werkelijke economie gericht.

De afwezige sociaaldemocratie: de kenmerken van de Servische “sociaaldemocratische” partijen

Om de politieke context die Servië sinds de val van het reële socialisme kende, te kunnen begrijpen, is het nodig om de karakteristieken van de politieke partijen in het algemeen, en

van de sociaaldemocratische partijen in het bijzonder, te leren kennen. Er bestaat in werkelijkheid geen enkele politieke partij die de ware betekenis van deze benaming respecteert, of het nu in Servië of in de andere postsocialistische landen is. De politieke partijen en vertegenwoordigen inderdaad sociale klassen en specifieke lagen van de bevolking, terwijl landen zoals Servië die zich in een overgang naar een halfkoloniaal kapitalisme bewegen, geen stevige sociale basis bezitten en daardoor voor hun levensvatbaarheid uitsluitend afhankelijk zijn van de investeringen en kredieten afkomstig uit het Westen. De partijen die in landen als Servië met zwakke en gefragmenteerde vakbonden, met gecorrumpereerde media en met een geatomiseerde samenleving evolueren, worden op dit punt niet alleen door de particuliere belangen van hun leiders en leden ontgoocheld,⁹ maar ook door de aanzienlijke nationale en internationale kapitalen die er omgaan en door de voortdurende en tegenstrijdige eisen die door de Verenigde Staten, de EU en Rusland worden gesteld. Men zou derhalve kunnen besluiten dat de belangrijkste Servische partijen de neiging hebben om patronale en technocratische samenwerkingsverbanden op te zetten en om zo een rol van “comprador”¹⁰ te kunnen spelen, waardoor hun politieke, sociale en economische programma’s identiek zijn geworden.

Hoewel het communistische eenpartijstelsel na 1990 was opgeheven, was de mono-ideologische toestand die de invloedrijkste politieke actoren hadden hersteld en verstevigd, nog altijd niet uitgeschakeld. De meeste stromingen die binnen de *Liga van Communisten van Joegoslavië* ten tijde van het reëel bestaande socialisme actief waren, hebben de missie van de politieke kringen met de partijvoorrechten waarvan ze genoten nooit willen of kunnen in vraag stellen. Ze zijn vandaag door de waardeloze democratische vormen van het parlementarisme vervangen waardoor met behulp van de partijen in de regering en van de media die door de nieuwe rijken gecontroleerd worden, elke onafhankelijke politieke articulatie wordt belet. De *Liga van*

Communisten van Joegoslavië met haar fracties werd enkel maar vervangen door een nieuwe politieke groepering waarvan de fracties uit haar eigen rechttervleugel afkomstig waren. Het is dus niet zo raar dat men zich tegenover een kakofonie van coalities bevindt die in de meer ontwikkelde democratieën eenvoudigweg ondenkbaar zouden zijn: de huidige regering wordt bijvoorbeeld gevormd door een coalitie van partijen die liberale, conservatieve, sociaaldemocratische en links-radicalen doctrines uitdrukkelijk aanhangen.

Ondanks de algemene afzwakking van de betekenis van de programma’s van de politieke partijen in de praktijk (een proces dat in het bijzonder zichtbaar is binnen de Europese sociaaldemocratische partijen, waarvan het ideologisch profiel altijd duidelijker dan in de andere politieke families werd gepresenteerd), heeft Servië vandaag zijn eigen postideologische consensus bereikt: de links-rechts-tweedeling speelt in het politieke leven absoluut geen enkele rol meer van betekenis. De manifesten en de programma’s van de politieke partijen hebben ten andere geen enkele invloed op de concrete activiteiten van de partijen die van “sociaaldemocratisch” alleen nog maar de naam hebben overgehouden. Hun politieke actie en hun intern functioneren zijn nog altijd gebaseerd op het ontbreken van democratie en op het beginsel van de “grote leider”.

Er bestaan vandaag in Servië zes partijen die zich sociaaldemocratisch noemen en die regelmatig aan de verkiezingen deelnemen: de *Socialistische Partij van Servië* (SPS), de *Democratische Partij* (DS), de *Nieuwe Democratische Partij* (NDS), de *Sociaaldemocratische Partij van Servië* (SDPS), de *Liga van Sociaaldemocraten van de Voivodina* (*Liga socijaldemokrata Vojvodine*, LSV) en de *Sociaaldemocratische Unie* (SDU). Het is ook gepast om eveneens de partij van de huidige minister van Arbeid, Aleksandar Vulin, nl. de *Beweging van Socialisten* (*Pokret Socijalista*, PS) met haar sociaaldemocratische oriëntatie, hier te noemen, ook al verklaart die tot “radi-

caal strijdbaar links” te behoren, iets wat Vulin overigens niet belet om op de kandidatenlijsten van de *Vooruitstrevende Servische Partij* (SNS) te fungeren, een partij die overigens veel lijkt op de gelijklopende UMP in Frankrijk.

Ondanks haar beperkte omvang heeft de SDU tijdens de nationalistische hysterie van de jaren 1990 een relatief belangrijke rol in de oppositiebeweging tegen Milošević gespeeld. Echter, omdat de SDU niet in het Parlement vertegenwoordigd is en ontdaan is van elke invloed op de Servische samenleving, omdat de NDS – die de *Sociaaldemocratische Partij* (SDS) op haar eerste congres van 4 oktober 2014 is geworden – werd gevormd als de opvolger van een fractie van de DS die trouw is gebleven aan de vroegere president Boris Tadić die zichzelf nog ideologisch en politiek aan het uitvinden was,¹¹ omdat de LSV een regionale partij is, en omdat de SDPS van de vroegere minister van Arbeid nooit op een onafhankelijke wijze aan de verkiezingen heeft deelgenomen,¹² zullen we ons enkel op de twee belangrijkste “sociaaldemocratische” partijen concentreren, nl. de *Socialistische Partij van Servië* (SPS) en de *Democratische Partij* (DS).

De SPS is de legale erfgenaam van de *Liga van Communisten van Servië*. De SPS komt voort uit de meest reactionaire nationalistische stroming (die van de vroegere leider Slobodan Milošević), die zich na afloop van de strijd tussen de partijstromingen tijdens de tweede helft van de jaren 1980 vormde. Milošević werd op 27 juli 1990 plotseling de eerste voorzitter van deze nieuwe partij. De SPS bleef tot aan de wetgevende verkiezingen van december 2000 aan de macht en was tot dan toe tevens de meest invloedrijke politieke partij. Wegens de in de jaren 1990 gevolgde politiek werd dit quasi-links nooit in de *Socialistische Internationale* geaccepteerd, noch in de andere linkse organisaties, wat goed aantoont dat deze partij tijdens deze periode nooit over enige linkse internationale legitimiteit heeft beschikt. Gezien de hierboven beschreven

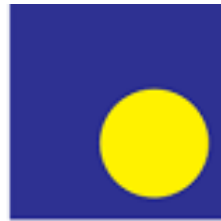

sociaaleconomische context is het nutteloos er nog aan te herinneren dat de nationalistische politiek van deze partij als eerste verantwoordelijke voor de vernietiging van Joegoslavië als Republiek van de Zuidslaven in aanmerking komt, maar waarschijnlijk ook voor de verdwijning op de langere termijn van het joegoslavisme als beweging en idee, hoewel dat de geschiedenis van het linkse engagement op de Balkan heeft gemarkeerd. Politieke moorden, verkiezingsfraude, oorlogszuchtig politiek isolationisme, extreme sociale fragmentatie en verarming van de bevolking, drastische afbraak van het arbeidsrecht, de schepping van een klasse van nieuwe rijken die een integraal onderdeel van de “linkse” politieke oligarchen uitmaakt, etc. zijn slechts enkele van de duurzame “successen” van de SPS in het kielzog van het in Servië wortel geschoten “monsterlijke wilde kapitalisme” (Helmut Schmidt). Ondanks haar matiging en haar “nieuw gezicht” (evenals de alleen maar positieve maatregelen genomen in het kader van de huidige politieke praktijken) zal de uiterst rechtse politiek van de SPS uit de jaren 1990 de historisch indicator van de sociale en morele decadentie van dit tijdperk blijven. Wegens het misbruik dat deze politieke groepering maakte, heeft geen enkele grote vooruitstrevende sociale en politieke kracht gedurende een lange tijd de lokroep van “links” willen beantwoorden

Na de ervaring met de SPS in de jaren 1990 en de arrestatie van sommige politieke leiders wegens corruptie en oorlogsmisdaden (sommigen onder hen, Slobodan Milošević inclusief, werden voor het Internationaal Strafhof voor

ex-Joegoslavië in Den Haag geslept) werd evenwel door Ivica Dačić vanaf 2008 een ware politieke ommekeer ingezet. Tijdens deze periode begint de partij op discrete wijze afstand te nemen van haar communistisch verleden (van 1945 tot 1990) en haar oorlogszuchtige politiek (van 1990 tot 2000) en sluit zij zich aan bij hetgeen men het “pro-democratische” kamp noemt door in dat jaar een regering met de *Democratische Partij* te vormen.

Vanaf 2008 tot vandaag poogt de SPS haar identiteit van moderne sociaaldemocratische partij op het niveau van haar doctrine en op de internationale scène te legitimeren. Volgens haar site op het internet en gezien de verklaringen van haar officiële vertegenwoordigers is het de doelstelling van de partij om nu lid van de *Vooruitstrevende Alliantie* te worden. Aan de macht gekomen sinds 2008 (en aan het hoofd van de regering van 2012 tot 2014) werd de SPS door de officiële vertegenwoordigers van de EU als een legitieme partner aanvaard en heeft de partij zelf bevestigd dat het een van haar belangrijkste objectieven is om Servië lid van de EU te maken. Volgens de timide verklaringen van de partijleiders tijdens hun laatste congres op 14 december 2014 neemt men duidelijker afstand ten aanzien van de politiek uit de jaren 1990. Maar de SPS en de andere politieke partijen vormen voor het overgrote deel slechts een “federatie van belangengroepen en lobbies”. Hun sociaaldemocratisch politiek programma belet hen ten andere niet om in gezelschap met conservatieve en liberale partijen deel te nemen aan regeringen, noch om een wet goed te keuren die het arbeidsrecht

DEMOKRATSKA STRANKA

met enkele eeuwen terugdraait (op het niveau van Engeland in de 19de eeuw) en de enkele overgebleven moderne sociale verworvenheden af te breken.

De tweede Servische partij die zich sociaaldemocratisch verklaart, is de *Democratische Partij* (DS). In tegenstelling tot de SPS (die de erfgenaam van de *Liga van de Communisten van Joegoslavië* is) is de DS tijdens het reële socialisme voortgekomen uit dissidenten met zeer verschillende meningen van wie de anticommunistische en pro-Westerse oriëntatie het enige punt van convergentie was. Deze ideologische kakofonie heeft het vertrouwen van de leden in hun leiders aangetast. Deze laatsten hebben daarna nieuwe partijen gevormd, gaande van liberaal links tot uitdrukkelijk conservatief (de DS heeft aldus meer dan vijf belangrijke partijen voortgebracht). Tijdens de jaren 1990 is deze partij een van de belangrijkste oppositiekrachten tegen het regime van de SPS geweest. Haar nationalistische roes heeft haar indertijd de afkeer van de Europese nationaal-conservatieve politieke partijen opgeleverd. Onmiddellijk na de veranderingen van 2000 en het afzetten van de SPS heeft Zoran Djindjić, die toen de premier en de voorzitter van de DS (die tot in 2012 de belangrijkste politieke kracht van het land was gebleven) was, aangespoord om een proces van “sociaaldemocratisering” en van toenadering tot de Europese socialistische partijen in te zetten. De DS is aldus in een centristische kracht herboren en vandaag lid van de *Socialistische Internationale* en geassocieerd lid van de *Europese Socialistische*

Partij (ESP) geworden. Maar volgens sociologische studies herkennen de Servische burgers, evenals de sympathisanten en leden van de partij, zich niet als dusdanig in de DS. De positie van de vroegere voorzitter van de DS, Boris Tadić, die op 27 juni 2004 tot president werd verkozen, is, blijkens zijn verklaringen in een interview, eveneens onthullend: ondanks de koers gevolgd door de partij identificeert deze laatste zich eerder met het liberalisme dan met de sociaaldemocratie, of dan met links meer in het algemeen.¹³

Sinds 2000 heeft Servië een verbetering van de levensstandaard van de middenklasse op de korte termijn gekend. Het land heeft overigens een betere plaats op de internationale scène verworven, meer politieke vrijheid verkregen, een relatief stabiele en een partiële democratisering meegemaakt met tevens een postsocialistische transitie die door de privatisering van het sociaal kapitaal wordt gekenmerkt die de geprivilegieerde minderheden die dicht bij de oligarchen van de partij stonden, hebben uitgevoerd. Anderzijds telt de DS enkele eminente jonge intellectuelen met een sociaaldemocratische oriëntatie. Ze genieten van een versterkte positie dankzij de aansluiting van de DS bij de *Socialistische Internationale*. De partij beschikt echter in het algemeen over zeer weinig punten van overeenkomst op het niveau van de ideologie en de interne organisatie met de sociaaldemocratische partijen in Europa, hoewel men een positie van “nieuw centrum” heeft opgeëist. De aanname van het nieuwe partij-

programma werd door een schandaal gemarkeerd: de afwezigheid van de term “sociaaldemocratie” in het partijprogramma werd door de voorzitter van de DS als een eenvoudige vergeetachtigheid getypeerd die men gemakkelijk kon verbeteren. Maar de termen socialisme en sociaaldemocratie waren ook al in het voorgaande programma afwezig geweest, waardoor iedereen die dat had gelezen, zelf nooit op de idee had kunnen komen dat de DS lid van de IS was. De leden en de kiezers van deze partij met een centristische positionering keken volgens bepaalde studies recentelijk nog met verwondering, of tenminste met enige onverschilligheid, naar de sociaaldemocratie of meer in het algemeen naar links. De nieuw gekozen voorzitter van de DS, Bojan Pajtić, heeft echter wel een sociaaldemocratische bocht aangekondigd, hoewel men daaruit alleen maar nog geen conclusies over de nieuwe koers van de partij vermag te trekken. De DS zou men dus potentieel in de toekomst als een sociaaldemocratische actor kunnen beschouwen, maar het is nog te vroeg om zich hierover al uit te spreken, zelfs al mocht de partij zich bij de ESP aansluiten.

De Europese politiek en de Servische sociaaldemocratie: wat te doen?

Zoals te verwachten valt, is de Servische politieke ruimte op ideologisch vlak slechts heel weinig gestructureerd. Om de woorden van de socioloog en sociaaldemocrate Srećko Mihailović te hernemen zijn de ideologische debatten bij de partijen afwezig of worden ze gemarginaliseerd ten gunste van de strijd om de macht. Daarbij komt de macht in deze context niet eens voor daar het slechts gaat over een strijdmiddel om een deel van de buit binnen te halen.¹⁴ De econoom van liberale origine Vladimir Gligorov verklaart derhalve terecht dat de structuur en de interne organisatie overeenstemmen met hetgeen men de belangengroepen noemt. De interne debatten gaan inderdaad slechts minimaal over ideologische of strategische kwesties. Alle aandacht concentreert zich op de echelons van de hiërarchie, want die

afleggen laat toe om deel te nemen aan de macht en dus op baantjes te jagen in sectoren waar de partij invloedrijk is.¹⁵

Het is dan ook niet verrassend te zien, zoals we reeds hebben uitgelegd, dat de eerste politieke groep van de Servische samenleving zich bij de verkiezingen heeft onthouden, hetgeen een ernstige legitimiteitscrisis van de parlementaire democratie veroorzaakt. Het grootste gedeelte van de kiezers kiest nochtans niet in functie van de programma's of in functie van andere criteria van politieke differentiatie, maar schenkt zijn stem aan diegenen die als het minst gecorrumpeerd worden waargenomen of die eenvoudigweg in staat worden geacht om verzet te plegen tegen de groeiende corruptie die de samenleving ondermijnt.

Samengevat rust de politieke scène op de volgende twee essentiële grondslagen/consensus die betrekking hebben op het geheel van de grote Servische politieke partijen:

1. De mantra van de EU die als excuus wordt gebruikt om de meest reactionaire hervormingen te rechtvaardigen die de sociale rechten van de burgers vernietigen.

2. Een technocratisch management van het land in dienst van het nationale en buitenlandse grootkapitaal, met als achtergrond de onontwarbare banden tussen de politiek en de Servische nieuwe rijken.

De veronderstelde sociaaldemocratische politieke partijen bezitten geen enkele duurzame strategie en maken geen enkele werkelijke kans op vooruitgang in het kader van het huidige politieke en ideologische moeras. Men zal allicht moeten wachten op de komst van nieuwe generaties van politici die door de scholen en de seminaries van de *Friedrich Ebert Stiftung*, die al meer dan tien jaar in Servië actief is, worden gevormd. De "pro-Europese" programma's van deze partijen en de bedoeling om lid te worden van ESP scheppen in elk geval een toekomstperspectief daar ze de vorming van een vaste groep bevorderen die in staat is

om het proces van de "sociaaldemocratisering" te voltooien. Zonder de hulp of de druk van de ESP zal het moeilijk zijn om de sociaaldemocratische partijen een andere koers te laten volgen. In een dergelijke context is het van belang om zich tot de SPS en de DS te richten, daar ze het sterkste sociaaldemocratische potentieel bezitten en voortdurend de volgende punten aansnijden:

1. De vorming van een officiële commissie binnen de ESP door personen die de mogelijkheden van Servië kennen en die dus in staat zullen zijn om de huidige situatie van de Servische partijen te evalueren, en die daarna, dit met het oog op een diepgaande "sociaaldemocratisering", hiervoor een strategie kunnen ontwerpen.

2. Het steunen van de oprichting van een Servische sociaaldemocratische denktank als sociaaldemocratisch platform dat de sociaaldemocratische partijen zal helpen om hun ideeën en strategieën op de Servische politieke scène te positioneren. Het objectief van dit instituut is om op de lange termijn de Servische sociaaldemocratische partijen nader tot elkaar te brengen opdat ze de strategische raadgevingen en de politieke acties zouden kunnen delen.

3. Het ondersteunen van de vorming en van de activiteiten van de reflectiegroepen binnen de twee voornoemde partijen om concrete sociaaldemocratische beleidsvoorstellen gebaseerd op de sociaaldemocratische ideologie en de specifieke programma's van elke partij uit te werken.

4. Het bevorderen van een complete sociaaldemocratische politieke vorming van de partijleiders en -leden.

5. Het ondersteunen van een proces van interne democratisering van deze partijen door gebruik te maken van de ervaringen van de Europese sociaaldemocratische partijen en meer in het bijzonder van de Franse *Parti Socialiste* (PS).

Om deze positieve veranderingen in werking te zetten is het vanzelfsprekend

noodzakelijk om de vakbonden en de burgermaatschappij in het algemeen te revitaliseren, daar zonder de druk van de vakbonden en de arbeiders elke politieke partij, hoe links die ook moge zijn, veroordeeld is om zich aan het kapitaal te onderwerpen en om een rechts beleid te voeren dat hiermede in overeenstemming is.

(Vertaling: André Mommen)

Noten:

¹ *Grafiek 1* is uit de volgende tekst afkomstig: Zoran Stojiljković en Dusan Spašojević, 'Partijiski sistem Srbije: dug put od polarizovanog pluralizma ka segmentiranom pluralizmu' (Het partijensysteem in Servië: de lange weg van een gepolariseerd pluralisme naar een gesegmenteerd pluralisme), in Zoran Stojiljković (red.), *Politička sociologija savremenog društva* (Politieke sociologie van de hedendaagse samenleving), Belgrado: Zavod za udžbenike, 2014, blz. 489.

² Het gaat hier om politieke partijen die zonder enige terughoudendheid de economische en sociale voorwaarden integraal willen nakomen, ook die welke betrekking hebben op Kosovo en op het lidmaatschap van de NATO (dat thema behelst een op zijn minst delicaat aspect voor een land dat gedurende 78 dagen onderworpen was aan dagelijkse bombardementen van de NATO in het jaar 1999 wegens het conflict over Kosovo), zoals die tussen de EU en Servië waren overeengekomen, hetgeen dan meteen ook een verwijdering ten aanzien van Rusland zal inhouden.

³ De meest eurofobe partij van extreem rechts, nl. de *Servische Radicale Partij* (*Srpska radikalna stranka*, SRS), kreeg tijdens de laatste verkiezingen in totaal 2 procent van de stemmen, terwijl hij voordien tijdens de laatste decennia regelmatig het vertrouwen van 20 à 30 procent van de Servische burgers verwierf. De eurofielen van de LDP en van de *Verenigde Regio's van Servië* (*Ujedinjeni regioni Srbije*, URS, voortgekomen uit een fusie van de URS en de G17+) zijn er niet in geslaagd om tot de Servische Nationale Vergadering door te dringen. Ze behaalden nochtans meer dan 10 procent van de uitgebrachte stemmen tijdens de laatste verkiezingen.

⁴ Mladen Lazić, *Promene i otpori* (Verandering en opstand), Belgrado: Filip Višnjić, 2005, blz. 94.

⁵ Bepaalde Westerse auteurs hebben zelfs het Servië van Milošević tot het “laatste bastion van het communisme” en een socialistisch land omgedoopt, dit wegens de naam van zijn partij: de *Socialistische Partij van Servië*.

⁶ Danilo Mrkšić, ‘Restratifikacija i promene materijalnog standarda’, in Mladen Lazić (red.), *Račji hod – Srbija u transformacijskim procesima* (De kreeftengang – Servië midden in het proces van transformatie), Belgrado: Filip Višnjić, 2000, blz. 17.

⁷ In de loop van de jaren 1990 hebben zelfs de oppositiepartijen nationalistische eisen gesteld. De *Democratische Partij* (DS), die vandaag lid is van de *Socialistische Internationale*, werd meestentijds gezien als de meest vooruitstrevende fractie van de toenmalige “anti-Milošević”-coalitie. De partij heeft zich vanaf de eerste meerpartijenverkiezingen duidelijk over kwesties van nationale aard gebogen, terwijl haar parlementsleden in de Nationale Vergadering publiekelijk het “definiëren van de westelijke grenzen van de Servische staat” eisten. Zoran Djindjić, toen voorzitter van DS, kreeg zelfs applaus van de socialisten toen hij constateerde dat “verzaken aan de autonomie van de Serven ten opzichte van Kroatië geen synoniem van vrede, maar van capitulatie was”. De leiding van de partij heeft daarna Milošević beschuldigd de oorlog te hebben verloren, maar zonder nochtans zijn participatie in deze laatste te sanctioneren. Men hoopte zich aldus het imago van een dapperder strijder dan dat van de Servische ex-leider aan te meten.

⁸ We hebben dit onderwerp in een andere publicatie aangeraakt: Ivica Mladenović, ‘Basic Features of the Transition from Nominal Socialism to Political Capitalism: The Case of Serbia’, in *Debatte*, vol. 22, nr. 1, blz. 5-25.

⁹ Servië is slechts één van de zogenaamde postsocialistische landen en kent een participatie zoals vele andere. Zijn politieke partijen treden inderdaad sterker op de voorgrond. Ze wensen op lokaal en nationaal niveau aan de macht te blijven en ze evolueren in een context van een

veralgemeende sociaaleconomische crisis met een werkloosheid van boven de 30 procent, waardoor ze de arme samenleving kunnen corrumperen door in het openbare bestuur jobs aan hun leden uit te delen. De *Vooruitstrevende Servische Partij* (SNS) die op dit moment aan de macht is, telt volgens de meest recente gegevens meer dan 330.000 partijleden. Dat feit kan in de oren van een Westerse waarnemer ongeloofwaardig klinken. Herinneren we er slechts aan dat Servië minder dan 7 miljoen inwoners telt, maar wel meer dan 90 politieke partijen geregistreerd heeft. De Servische burgers zijn er zich eenvoudigweg van bewust dat lid worden van een politieke partij hun kansen op het verwerven van een baan verhoogt.

¹⁰ Michael Ehrke, oud-directeur van de vestiging van de Duitse sociaaldemocratische *Friedrich Ebert Stiftung* te Belgrado, heeft in ruime mate de rol van de comprador-elites in de postsocialistische landen in zijn geschriften behandeld. Michael Ehrke, ‘Oligarsi, kompradori, tajkuni: tri tipa dobitnika’ (Oligarchen, compradors, magnaten: de drie types van de winnaars van de transitie), in Srećko Milhajlović (red.), *Dometi tranzicije od socializma ka kapitalizmu* (De neerslag van de transitie van het socialisme naar het kapitalisme), Belgrado: Friedrich Ebert Stiftung, CSSD, CeSID, blz. 151-163.

¹¹ De ondemocratische interne organisatie maakt dat elke persoonlijke of belangtegenstelling tussen de leiders van de Servische politieke partijen (zonder dat dit leidt tot verdeeldheid van principieel politieke of ideologische aard daar belangrijke politieke of ideologische verschillen binnen deze partijen in werkelijkheid niet bestaan) meestal te maken heeft met het verlaten van het “zwakste kamp” tijdens het betreffende conflict en het scheppen van nieuwe politieke partijen.

¹² Deze politieke groep is op dit moment het paradigma van de prepolitieke situatie waarin de Servische democratie zich bevindt. Tijdens de wetgevende verkiezingen van 2012 had de SDPS inderdaad zich bij de pre-electorale coalitie van de *Democratische Partij* (DP) aangesloten. De DP was toen aan de macht en was de meest invloedrijke. Maar na de verkiezingen

en de onverwachte nederlaag van deze coalitie had de SDPS de uitnodiging van de nieuwe rechtse overwinnaars aanvaard, de formatie verlaten en zich aldus tot de vervroegde verkiezingen van 2014 bij een deel van de coalitie die zich rond de rechtse Servische partij had gevormd, aangesloten. Bij de verkiezingen van 2014 sloot de SDPS zich aan bij een deel van de coalitie gevormd rond de belangrijkste rechtse Servische partij, de *Vooruitstrevende Servische Partij*, waarmee vandaag de regeringsmeerderheid wordt gedeeld. Ten andere, of hij nu aan een “rechtse” of een “linkse” regeringscoalitie meedoet, de voorzitter van de SDPS neemt uiteindelijk vanaf het jaar 2000 zonder enige onderbreking deel aan de macht.

¹³ http://news.beograd.com/srpski/clanci_i_misljenja/stankovic/001111_Potrebi_su_nam_politicari_po_nasoj_merit.html

¹⁴ Srećko Mihailović, ‘Identiteti političkih stranaka i njihovih programa, dvadeset godina posle’ (Politieke identiteiten en programma’s van de partijen, twintig jaar later), in Slaviša Orlović (red.), *Partije i izbori u Srbiji* (Partijen en verkiezingen in Servië), Belgrado: Friedrich Ebert Stiftung et le Centre pour la Démocratie de la Faculté des Sciences Politiques, 2011, blz. 190.

¹⁵ Vladimir Gligorov, ‘Programi i politike’ (Programma’s en politiek), in Zoran Lutovac (red.), *Ideologija i političke stranke u Srbiji* (Ideologie en politieke partijen in Servië), Belgrado: Friedrich Ebert Stiftung, 2007, blz. 224.